

Bilinen, Bilinmeyen ve Bilinemeyen

BİZE bilinenler öğretiliyor, bilinmeyeni ender olarak öğreniyoruz; bilinmeyeni ise çoğunlukla hiçbir zaman. Bu önyargı, çevremizle ilgili bazı yanlış anlamalara yol açmaktadır.

Bilinen, bize en baştan zorla veriliyor. Okulda, her derse bilinenlerle dolu olan ancak, bizim henüz bilmediğimiz uzun bir kitapla başlıyoruz. Her kitabın ardında bir başka kitap ve her dersin ardında bir başka ders olduğunu öğreniyoruz. Bilinmeyende sonlanan bilginin sınırları, bilinenin sonsuzluğu yüzünden bizden çok uzak görünmektedir. Daracık bir bilgi koridorunda ilerlerken, sağa ya da sola baktığımızda, bilinmeyenle yüzyüze geleceğimizin pek farkında değiliz.

Bilinmeyen'in tam sınırında durduğumuzda bile farkına varmayabiliriz. Okulda Pers Savaşları'nı öğrenirken, anlatılan bu olayların, Herodot'un bugüne kadar kalabilmiş yazılarından temel aldığını bilmeyiz. O tarihlerde Yunanistan'da olan; ancak, Herodot tarafından kaydedilmemiş olaylar ise bilinmez ve büyük bir olasılıkla da hiçbir zaman bilinmeyecektir. Onun anlattıklarının, bilinmeyen'in sınırındaki bilgi parçacıkları olduğunu düşünmeyiz bile.

Bu dersler nedeniyle, bilinenin sınırlarını gerçekte olduğundan daha geniş sanarak büyütür. Varolan bilginin sınırlarının daha iyi bir tanımlaması olsaydı, bu tanımlama bize öğretilenlerin bir parçası olabilir ve bilinmeyenle halen bilinmeyen konusunda daha iyi bir bakış açısı sağlayabilirdi. Şimdi bilinmeyen birçok şey zamanla bilinenler arasına katılacaktır. Dünya'nın merkezinde neler olduğu, algılama ve düşünme süreçlerini gerçekleştirirken sinir hücrelerinin birbiriyle nasıl etkileştiği hakkında daha

pek çok şey öğreneceğiz. Bununla beraber, bilgi birikimi yanlış yönlendirilebilir. Şu anda bilinmeyenlerin ötesinde ise bilinmeyenler vardır.

Bilinmeyenlerin pek azı bilinçli olarak farkedilebilir. Dönen bir ruletin sonunda kaç numaranın çıkacağı ve bugünden sonraki üç ay boyunca havanın nasıl olacağı bu tür bilinmeyenlerdendir. Aslında, her gün bilinmeyen fenomenlerle karşılaşır, fark farkına varamıyoruz. Bu bilinmeyenlerin bazıları, ilgili mesleklerle temel oluşturur. Borsa simsarları, borsa fiyatlarındaki değişimleri önceden tahmin ederek geçimlerini sağlıyorlar.

Burada bile kısmen bilinenle mi, temel

yız, çünkü bilinemeyecek olduklarının içgüdüsel olarak farkındayızdır.

Bilineni ve bilinmeyeni bilinmeyenden ayırt etmede, ayrıntının düzeyi, belirleyici olabilir. Ayrıntının düzeyi, kumarbazla kumarhane sahibini birbirinden ayıran şeydir. Kumarbaz, rulet dönüşlerinin sonucunu tahmin etmeye çalışırken, gazino sahibi de tahmin edilebilir ortalama sonuç ile ilgilenir.

Tahmin yapma süreci, genel olarak, yapay olanın doğal olandan daha basit olduğu gerçeğinden destek alır. Örneğin, bowling topunun yuvarlanışını tahmin etmek, bir yamaçtan aşağı yuvarlanan şekilsiz bir taşın hareketini tahmin etmekten daha kolaydır.

Tamamen kuşatılmış bir dünya oluşturarak, iklimini yapay yolla kontrol etmeye çalışmak, normal (yapay olarak kontrol edilmeyen) hava durumunu tahmin etmekten daha kolay olacaktır.

Bilimin üstünlüğü, yapay ve kontrol edilebilir olanı yaratabilmesindedir. Bugün içinde yaşadığımız, büyük köprüler, kamyonlar, uçaklar, antibiyotikler ve genetik yapısı değiştirilmiş türlerle dolu kısmen yapay çevreyi bilime ve mühendisliğe borçluyuz. Giderek yapaylaşan ve dolayısıyla da giderek bilinebilir olan bir dünya yaratıyoruz.

Tahmin edilebilirliğin ilerleyişini iki etken zorlayabilir. Birincisi, yaratıkları yapay ürünlerin daha da artıp, karmaşıklaşması sonucunda, bilim ve mühendisliğin kendilerinin tahmin edilemez hale gelmesidir. İkincisi de, giderek yapaylaşan dünya ortamında, karmaşık ve kendine özgü yapısı olan insan sayısının artmasıdır.

Coğrafi açıdan birçok şeyin bilinmediği 16. yüzyıldan kalma bir Dünya haritası

olarak bilinmeyenle mi yoksa bilinenle mi uğraştığımızı bilmiyoruz. Yine de bilimsizce de olsa bilinmeyenlerle çevrili olduğumuzun farkındayız. Bundan sonraki 20 yıl boyunca kimlerin devlet başkanı olacağını kimse düşünmez ya da bilmeye yeltenmez; trafik kazası geçirip geçirilmediğini tahmin etmeye çalışmaz. Gelecek yıl bize bir arabanın çarpacağını bilmek için, sürücünün yaşamının ayrıntıları, alışkanlıkları, zamanlaması, gaz pedalına nasıl bastığı gibi etkenleri tam bir doğrulukla bilmemiz gerekir. Bu ayrıntıların bilinmeyen olduğu açıktır. Üstelik bunları öğrenmek için çok çaba da harcama-

Ralph E. Gomory
Scientific American, Haziran 1995
Çeviri: Zuhâl Özer